

OSMANLI DÖNEMİNDE SOSYAL REFAH SİSTEMİ OLARAK VAKIFLAR

Öğr. Gör. Mustafa Özcan TAŞKESEN

*Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Çavdır Meslek Yüksek Okulu
Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü*

ÖZET

Osmanlı devlet yönetimleri incelendiğinde devletin toplumun ihtiyaçlarını karşılarken doğrudan ya da dolaylı olarak görev aldığı görülmektedir. Osmanlı devletinde uzun yıllar kamu hizmetine yönelik yönetim, savunma, güvenlik ve adalet gibi konular merkezi yönetim ve taşra yönetimleri tarafından doğrudan sağlanırken; sağlık, eğitim, sosyal hizmet ve diğer sosyal yaşama yönelik konular devletin desteği ile genellikle vakıflar ve sosyal dayanışma ağları tarafından sağlanmıştır. Bu yönüyle bakıldığında Osmanlı devlet yönetiminin uzun yıllar kendi içinde sosyal devlete yönelik bir yapı oluşturmadığı fakat sosyal devleti simgeleyen faaliyetleri vakıflar ve sosyal dayanışma ağları aracılığıyla yürüttüğü söylenebilir. Toplumun yönetim, savunma, güvenlik ve adalet ihtiyacı gibi sosyal sorunların çözümü ile ilgili ihtiyaçları da büyük öneme sahipken Osmanlı Devleti neden devlet bünyesinde Tanzimat dönemine kadar bu alanlara yönelik bir kurum oluşturmamıştır? Vakıflar sosyal hizmetlere ve diğer sosyal yaşama dönük sorunlarla ilgili üslendikleri görevleri yerine getirebilmişler midir? Tanzimat döneminde neden vakıfların organizasyonları devlet bünyesine alınmıştır? Bu çalışmada bu soruların kaynakları araştırılacak ve bu sorulara cevap bulunmaya çalışacaktır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, Sosyal Refah, Vakıf

FOUNDATIONS AS SOCIAL WELFARE SYSTEM IN THE OTTOMAN PERIOD

ABSTRACT

When the Ottoman State administrations are analysed, it is seem that the state has acted as direct or indirect to meet the needs of the society. While for many years in the Ottoman Empire, the subjects such as administration, defense, security and justice towards the public service were directly provided by central

government and provincial administrations, health, education, social services and other social life issues were generally provided by foundations and social solidarity networks with support of government. In this respect, it can be said that the Ottoman State Administration did not constitute a social state-oriented structure within itself for many years but it carried out activities symbolized the social state through foundations and social solidarity networks. While the society needed solutions for social problems such as administration, defense, security and justice needs, why did not the Ottoman Empire constitute an institution within the state related to social problems until the Tanzimat period? Were the foundations able to carry out their duties related to social services and other social life problems? Why were the organizations of the foundations taken to the state during the Tanzimat period? In this study, the sources of these questions will be investigated and for these questions will be tried to be found answers.

Keywords: Ottoman, Social Welfare, Foundation

GİRİŞ

Yönetim tarzı olarak günümüz sosyal devlet yapısının tarihsel süreç içinde ekonomik, siyasal ve sosyal yapılarıdaki değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Osmanlı Devleti'nin tarihsel süreci incelendiğinde devletin, toplumdaki sosyal hizmetler ve diğer sosyal alanlara yönelik ihtiyaçları devlet yapısı içindeki bir kurumla karşılamadığı görülmektedir. Nitekim merkezi yönetimin sosyal ihtiyaçları karşılama imkânının sınırlı olduğu tarihsel koşullarda, devlet toplumun sosyal hizmet ihtiyaçlarını toplumsal dayanışma kurumlarına bırakmıştır (Özbek, 2002: 10). Oysa günümüz sosyal devlet uygulamalarına bakıldığında, sosyal devlet anlayışı devlet ile toplum arasındaki ilişkide, devletin topluma karşı sorumluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada denilebilir ki; geçmişten günümüze hemen hemen her dönemde devlet tarafından toplum için bir refah sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak bu sistemler dönemin şartlarına göre farklı işleyişlerle toplumsal refahı sağlama ya hizmet etmişlerdir.

Yukarıdaki düşünceler bağlamında Osmanlı devlet yapısı incelendiğinde, Tanzimat dönemine kadar devlet, sosyal alanlardaki risklere karşı vakıf kurumlarının özerk olarak çalışmasını desteklemiştir. Bu kurumlara devlet hazinesinden ziyade padişah ve eşlerinin, devlet yönetiminde yer alan kişilerin kendi bütçelerinden yaptıkları destekler büyük öneme sahiptir. Vakıfların yanı sıra aile ve akrabalık ilişkileri, cemaat tipi dayanışmalar, lonca gibi mesleki dayanışmalar, dini temelli yardımlaşma ilişkileri Osmanlı dönemindeki refah

sisteminin birer parçası olmuşlardır (Kılıç, 2004: 243). Osmanlı dönemindeki vakıfları günümüzdeki vakıflar gibi rekabet ortamının bir aracı olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Nitekim Osmanlı dönemindeki yardımlaşma kurumlarının birbirleriyle rekabet içinde değil birbirlerini tamamlayıcı birer unsur olarak görev yaptıkları söylenebilir. Bu yaklaşımla Osmanlı sosyal ve siyasal yapısının adem-i merkezîyetçi bir yapıdan uzak, kendine has bir yapıda olduğu belirtilebilir. Osmanlı klasik (nizam-ı kadim)¹ döneminde gerek sosyal gerek siyasal yapının şekillenmesinde Türk geleneklerinin ve İslam dininin bir bileşimi göze çarpmaktadır.

Osmanlı yönetiminde başlatılan batılılaşma ve yenileşme hareketleri doğrultusunda, vakıf sisteminde değişime gidilerek Evkaf-ı Hümayun Nezareti kurulmuş ve vakıflar devlet tarafından merkezi bir yönetim anlayışı ile yönetilmeye başlanmıştır. Nezâret'in kuruluş amacında, vakıfların yönetimlerini tek elde toplamak, vakıflardaki yolsuzlukları ortadan kaldırmak, vakıflar arası kaynak aktarımına olanak sağlamak, dini grupların gelir kaynaklarını kontrol altında tutarak ulemanın etkisini azaltmak gibi nedenlerin yer aldığı söylenebilir (Öztürk, 1993: 293).

A. OSMANLI DÖNEMİ SOSYAL REFAH SİSTEMİ

Geleneksel sosyal refah anlayışının, üretim ve tüketim ilişkilerinin kısıtlı olduğu dünya düzenindeki çeşitli düzenlemelere bağlı olduğu söylenebilir. Özellikle ortaçağda sıklıkla görülen tarım toplumlarında, bireylerin hayatta kalma haklarını garanti altına almaya yönelik herhangi bir kamu düzenlemesinden bahsedilememektedir. Bireylerin hayatta kalma garantisi konusunda etkili olan kurumlar; aile ve din gibi kurumlar ya da devlet kademesinde yer alan yöneticilerdir. (Esping-Andersen, 1990: 35.) Yani, bireylerin sosyal hayatta korunma garantisinin, birlikte yaşama kültürünü içinde barındıran cemaat tipi hayat tarzı tarafından geliştirilmiş olan yöntem ve kurumlar tarafından sağlandığı söylenebilir. Cemaat tipi topluluklarda yer alan; komşuluk, akrabalık, hemşerilik gibi kurumlar ile genellikle din temelli şekillenmiş olan sosyal yardım kurumları ya da genellikle gönüllülük esasına dayanan vakıflar ve benzeri

¹ Osmanlı tarihinin uzun bir zamanı kapsamı Osmanlı tarihini dönemlere ayırarak incelemeyi gerekli kılmıştır. Nitekim devletin tarihi kökenlerinden sona ermesine kadar geçen sürede gerek devlet yapısında gerekse de toplum yapısında önemli değişimler olduğu söylenebilir. Bu açıdan genel olarak Osmanlı tarihi klasik (nizam-ı kadim) ve yenileşme (nizam-ı cedid) dönemi olarak ikiye ayrılarak incelenmektedir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları", **Osmanlı 4 Toplum**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.17-19.

sosyal kurumların en temel kurumları olarak ailenin yanında yer almaktaydı. Ancak bu kurumların etkinlik ve kapsamı, toplumdaki topluma değişiklik gösteren bir yapı sergilemekteydi (Alper, 2012: 167-169).

19. yüzyılın sonlarına doğru savunma, güvenlik ve adalet temellerine dayanan yönetim anlayışı yerine bu unsurların yanında toplumsal refahın devlet eliyle sağlanması anlayışı hâkim olmaya başlamıştır. Sanayileşmenin giderek yaygınlaşmasıyla kapitalist üretim ilişkilerinin artması, kentleşmenin hızlanması, sosyal dayanışmanın azalması, demografik dönüşümlerin olması ve bunun sonucu olarak toplumdaki sosyal sorunların artması devletin sosyal alanda etkin olma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle devletin sosyal ve ekonomik alana müdahale ederek dezavantajlı bireyleri devlet eliyle korumaya başlaması, sosyal devlet olgusunu ortaya çıkarmıştır. Sosyal adaleti sağlamayı gaye edinen sosyal devlet anlayışı, bu sebeple toplumsal ve iktisadi hayata müdahaleyi yasal aynı zamanda ihtiyaç olarak değerlendiren bir anlayışın ürünüdür (Bulut, 2003: 173-174).

Sanayileşme ile temelleri atılmaya başlanan sosyal devlet anlayışından dolayı devlet yönetimleri bu anlayışa yönelik sosyal politikalar üretmeye başlamışlardır. Birçok toplum sosyal refah için sosyal politikalar üretmiştir. Ancak devlet yönetiminin sınırlı gelir transferi ve kamu hizmeti vasıtasıyla sosyal alana yönelik iyileştirme yapmaya çalışması demokrasinin bir getirisi olabilir (Koray, 2005: 35). Bu noktada tarihi dönemlerdeki –sosyal devlet yapısının oluşmasından önce- sosyal refah sistemleri ile günümüzdeki sosyal devlet anlayışına dayalı sosyal refah sistemlerini karşılaştırmak önem arz etmektedir.

Osmanlı dönemindeki sosyal refahı sağlamaya yönelik sistem incelendiğinde ise, devlet her ne kadar sosyal sorunlarla ilgili alanlarda yer almasa da devleti yöneten güç; vakıflar, külliyeler ve imaretler aracılığı ile sosyal sorunlara karşı önemli ölçüde katkı sağlamıştır (Barnes, 2007: 267). Osmanlı dönemindeki siyasi yapı ile bu durum birlikte değerlendirildiğinde yapılan yardımların siyasi güç elde etme çabasının ötesinde bir şey olduğunu göstermektedir. Ancak günümüzdeki sosyal devlet uygulamalarının, devleti yöneten iktidarlar tarafından siyasi güç elde etme aracı olarak kullanıldığı söylenebilir. Bundan dolayı sosyal refahı sağlamaya yönelik sistemlerin ne şekilde olduğunun değil; topluma, özelde toplumdaki dezavantajlı gruplara, ne kadar fayda sağladığının önemini belirtmek gerekir. Osmanlı dönemindeki vakıf oluşumlarına ve bu oluşumlara yapılan yardımlara, aile içi, cemaat tipi ve dini dayanışmalara dayanan sosyal yardımlaşma sistemi incelendiğinde, modern sosyal devlet ve toplum yapısının işleyişi ve demokrasi ile ilişkisi daha iyi anlaşılacaktır.

Şüphesiz bir devletin ayakta kalmasında ve gelişmesinde ayrıca sosyal refahı artırmasında gelirleri yani bütçesi ve bu bütçenin yönetimi önemli bir paya sahiptir. Osmanlı'da sağlam esaslar üzerine kurulmuş bir mali sistem olduğu söylenebilir. Fakat bu sistemin belli bir plan çerçevesinde bir anda kurulmadığını, tarihi süreç içinde zamanla ve ihtiyaçlar doğrultusunda geliştiğini belirtmek gerekir (Kütükoğlu, 1999: 513). Osmanlı Devleti'nin gelir kaynakları genel olarak halktan alınan vergilerden, gümrük, maden, orman ve tuzla gelirlerinden, savaşlarda elde edilen ganimetlerden, devlete bağlı beyliklerden ve yabancı devletlerden alınan vergilerden oluşmaktaydı. Bunun yanında genel olarak devletin giderleri ise; maaşlar, savaş ve savunma giderleri, vakfiyelerin haricindeki bayındırlık ve iskân harcamaları, afet durumlarında kullanılan acil giderler ve benzeri giderlerden oluşmaktaydı.² Giderlerin geneli itibarıyla bir değerlendirme yapıldığında; Osmanlı devletinde günümüz sosyal devlet giderlerine benzer düzenli bir bütçenin ayrılmadığı söylenebilir.

Osmanlı dönemi, devletin ekonomik gücünü çok fazla kullanmadan sosyal sorunlarla başa çıkabilmenin iyi bir örneğidir. O dönemde sosyal sorunlara karşı vakıflar ve benzeri kuruluşlar en büyük katkıyı sağlasa da aile ve akrabalık ilişkileri, cemaat tipi ve dini dayanışmaların katkısını da unutmamak gerekir. Osmanlı toplumunda hemen hemen her tabakadan anne-babalar, akrabalar çocuklarına örnek olup en küçük yaşlardan itibaren onları hayır işlerine alıştırmırlardı. Ayrıca Müslüman Türkler için hayrat ve hasenat imanının bir gereği olarak görülmüştür. Bu inanış da sosyal sorunlar karşısında dini dayanışmaları ortaya çıkarmıştı (Gürkan, t.y.: 173).

Daha çok dini nitelik taşıyan yardımlar, başkasının müdahalesi gerektiren tekniklerden biridir ve daha çok yoksul kişilere yapılan yardımları kapsamaktadır. Osmanlı döneminde İslam dininin emirlerinden olan zekât ve fitre verme, kurban kesme, adaklar ve kefaretlar, diğer bağışlar ve sadaka altında yapılan yardımlar dar gelirlilere yapılmakta ve çoğunlukla yüksek geliri olan bireylerden daha düşük geliri olan bireylere doğru gelirin belirli oranlarda aktarımını ve dağılımını sağlamaktaydı (Yazgan, 1981: 12). Bahsi geçen dini yardımlar çerçevesinde, bireylerin ekonomik durumlarına göre belirlenen yani bir nispi vergi niteliğinde olan zekât; Osmanlı devletinde bir zorunluluktan hatta devlet zoruyla alınacağı ilkesi mevcuttu. Devlet aracılığıyla toplanan ve dağıtılan zekât için kapsamlı bir devlet organizasyonu oluşturulmuştu (Beşer, 2008: 163). Bu anlamda zekâtın Osmanlı döneminde, devletin düzenlemeleriyle sosyal adaleti sağlamak için sosyal refah sisteminin bir parçası ve hatta tekniği olarak kullanıldığı söylenebilir.

2 <http://www.tarihin.com/osmanli-devletinde/ekonomi.html> (20.02.2014)

Devlet gücünün, toplumsal düzen için ne kadar önemli olduğu Osmanlı klasik ve yenileşme dönemleri karşılaştırıldığında daha iyi anlaşılabilir. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere devletin sosyal alandaki hizmetlerde yer almamasına rağmen Osmanlı klasik dönemde sosyal yaşama yönelik hizmet ağının vakıflar, dini ve toplumsal dayanışmalar ile çok iyi sağlandığı görülmektedir. Fakat Osmanlı devlet yönetiminin eski gücünü kaybetmeye başladığı ve reformlarla güç kazanmaya çalıştığı dönemlerde, toplumdaki sosyal dengenin bozulmasından dolayı vakıf amaçlarında ve toplumsal dayanışma ağlarında da ve dolayısıyla sosyal refah sisteminde bozulmaların olduğu söylenebilir.

B. OSMANLI DÖNEMİNDE VAKIFLAR

Kuruluşundan itibaren bağlı olduğu İslam dinin gereklerine ve tarihi kökenlerinden gelen geleneklerine göre bir hukuk sistemi ve toplum yaşantısını esas alan Osmanlı devletinde vakıf müesseseleri diğer İslam devletlerinde olduğu gibi büyük öneme sahiptir. Osmanlı devletinde vakıflar, özellikle sosyal ve ekonomik yaşam üzerinde büyük etkisi olan dini ve toplumsal gereksinimlerini yerine getirmek ve yaşam kalitesini artırmada vakıflar en önemli yapılardan bir tanesidir. Sosyal yaşama yönelik faaliyetler içeriğine sahip vakıflar, hukuki dayanaklarla kurumsallaşmış ve devamlılık arz eden bir yapı haline gelmiştir. Nitekim Osmanlı, tarihten devraldığı vakıf kurumlarının gelişmesine ve bu kurumların çeşitlenerek toplumsal hayatın her alanına yayılmasına katkı sağlamıştır (Öztürk, 1983: 137-138).

Osmanlı döneminde vakıflar devletin gelişimine paralel olarak kurulmaya başlanan bir yapı olmamıştır. Osmanlı devletinin kurulmasından itibaren vakıf tesis etme geleneği de başlamıştır. Orhan Bey'in Bursa'yı almasıyla o bölgede kurduğu vakıflar Osmanlı dönemindeki ilk vakıfları oluşturmuştur (Hızlı'dan akt. Tuş, 1999: 191). O dönemde kurulan vakıflardan sonra toplumsal yaşamın değişik alanlarında hizmet veren diğer vakıflar kurulmaya başlamış ve sonrasında vakıfların hizmet alanları giderek genişlemiştir.

Kurulan vakıfların hizmet alanları incelendiğinde, yoksullardan yetim çocuklara yardım etmeye, evlenecek genç kızların çeyizlerini hazırlamaktan çocukların emzirilmesini sağlamaya, talebelere burs, kalacak yer temin etmekten işsizlere iş bulmaya, cadde ve sokakların temiz tutulmasından hayvanları himaye etmeye kadar uzanan geniş bir hizmet anlayışının olduğu görülmektedir (Kazıcı, 2006: 172-174). Ayrıca modern devlet yapısında kamu hizmeti olarak nitelendirilen hastane, yol, köprü, su kanalları, kütüphane, bayındırlık v.b alanlarda hizmet vermek üzere vakıflar da kurulmuştur. Vakıfların sadece

dezavantajlı bireylere yönelik değil de kamu hizmetine yönelik faaliyetlerinin de olması, Osmanlı döneminde zengin-fakir herkese vakıflar tarafından hizmet verildiğini göstermektedir.

Vakıflar yapmış olduğu bu hizmetlerle aynı zamanda, toplumda herhangi bir ayırım yapmaksızın bütün zümrelere hizmetleri aynı ölçüde yapmasından dolayı, sosyal adaletin sağlanmasına ve toplumdaki farklılıkların kaldırılmasına da önemli katkı yapmışlardır (Gürkan, t.y.: 165-174). Bu açıdan değerlendirildiğinde Osmanlı döneminde vakıfların sosyolojik olarak da büyük bir öneminin olduğu ortaya çıkmaktadır. Vakıfların yapmış olduğu hizmetlerle toplumda sosyal bütünleşmeyi sağladığı ve dolayısıyla sosyal çatışmayı engellediği, sosyal ilişkileri düzenlediği, sosyal yardımlaşma ve dayanışma ağını güçlendirdiği söylenebilir.

Bir toplumda alt tabakadaki bireylerin sosyal risklere karşı korunması ve üst tabakadaki bireylerin de bu risklere karşı işlevsel bir rolünün olması ile toplum içinde sosyal adalet ve sağlam bir sosyal yapı sağlanır. Bu açıdan Osmanlı döneminde vakıfların devlet yönetimine önemli ölçüde katkısı olmuştur. Osmanlı devletinin asli görevlerinin savunma, güvenlik ve fetih esasına dayanması, toplumsal düzenin sağlanmasından uzak bir yönetim anlayışı olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü Osmanlı devlet yönetimi için vakıflar toplumsal düzeni sağlama açısından iyi bir imkân olmuştur. Osmanlı devlet yönetiminin soya dayanan bir saltanat sistemi olmasına rağmen, her zaman devlet-toplum bağı önemli olmuştur. Bu nedenle padişahın, kadın sultanların ve hemen hemen her kademedeki yöneticilerin sosyal yaşama yönelik kurdukları vakıflar, devlet vatandaş bağını kurarak geniş kitlelerin yönetime bağlılıklarını sağlayan yapılardan biri olmuştur (Soysaldı, 2004: 97; Öztürk, 1995: 28).

Toplumsal yaşamın her alanında hizmette olmasından dolayı vakıfların ekonomik anlamda güçlü olması gerekmektedir. Osmanlı döneminde bu ekonomik döngü iyi sağlanmıştır. Kuşkusuz bunda, gücü yeten herkesin vakıf kurması ya da vakıflara yardımda bulunması önemli bir durumdur. Üç odalı bir evi bulunan yaşlı ve kimsesiz bir kadının bile evinin bir veya iki odasını vakfetmesi bu anlayışa bütün toplum olarak katılım sağlandığının iyi bir örneğidir. Ancak başta padişahın ve devlet kademesinin vakıf kurmakla kalmayıp diğer vakıflara yaptıkları ayni ve nakdi yardımlar vakıfların önemli bir gelir kaynağı olmuştur (Soysaldı, 2004: 92).

Sanayileşmenin getirdiği yeni dünya düzeni Osmanlı devletine de yansımış nitekim devlet yönetiminde bir takım köklü değişiklikler yapılmaya başlan-

mıştır. O dönemdeki değişimler arasında vakıf müesseselerinin yapısı da yer almaktadır. Yenileşme dönemine kadar Osmanlı'da vakıflar, vakıf hukukunun yetkileri dahilinde kurucuların koyduğu ve vakfin koşullarını belirleyen hükümler çerçevesinde bir yönetim tarafından yarı özerk olarak idare edilmişlerdir. Yenileşme hareketi ile birlikte devlet bünyesinde Evkaf Nezareti kurularak vakıflar merkezi yönetim ve denetime alınmışlardır (Alkan, 2006: 13). O dönemde devlet yönetimindeki yenileşme adımı toplum yapısını da önemli derecede etkilemiştir. Toplumsal yapıdaki değişimler sosyal yardımlaşma ağlarına da yansımış ve klasik dönem Osmanlı'daki toplumsal yardımlaşma sistemi bozulmaya başlamıştır. Özellikle İstanbul'daki bu değişimlere karşı taşra eski toplumsal yardımlaşma ağını uzun yıllar devam ettirse de koruyamamıştır (Yediyıldız, 1999: 509-510).

SONUÇ

Toplumdaki dezavantajlı bireylere yönelik yapılan yardımlar üzerinden Osmanlı dönemi ile günümüz kıyaslandığında, devletin sosyal yaşam alanına doğrudan ekonomik katkı sağlamasından ziyade toplumsal yardımlaşma ağlarının oluşturulmasına katkı sağlamasının önemi ortaya çıkmaktadır. Osmanlı devleti bir sosyal devlet değildi ancak Osmanlı'da başta padişah olmak üzere yönetim kademesinin desteği ve toplumsal iştirakle oluşan refah sistemi vardı. Modern sosyal devlet sisteminin, diğerkâmlık anlayışının ve dolayısıyla toplumsal yardımlaşma ağlarının bozularak toplumda adem-i merkezîyetçi bir anlayışın hakim olmasından dolayı ortaya çıktığı söylenebilir. Kuşkusuz toplumsal anlayışın değiştiği bir yapıda devlet eliyle dezavantajlı bireylere yönelik yapılan yardımlar büyük öneme sahiptir. Ancak devleti yönetenlerin yapılan politikaları iktidar mücadelesinde araç olarak kullanması, dezavantajlı bireye yardım esasından uzaklaşılmasına neden olabilmektedir. Bundan dolayı da gö-nüllülük esasına dayanan toplumsal dayanışmanın önemi ortaya çıkmaktadır.

Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan ve daima sosyal dayanışmayı sağlayan vakıflar, Osmanlı klasik dönemde yapmış olduğu hizmetlerle sosyal den-genin sağlanmasına önemli katkı yapmışlardır. Kuşkusuz bu vakıfların güçlü olmasında yönetim kademesinin desteği kadar toplumda gücü yeten herkesin desteği de büyük öneme sahiptir. Osmanlı devlet yönetiminin eski gücünü kaybetmesinden dolayı dünyada oluşan yeni yapılardan etkilenen Osmanlı devlet ve dolayısıyla toplum yapısı klasik dönemdeki vakıf yapısının ve işleyişinin ve de dayanışma kültürünün zayıflamasına neden olmuştur. Günümüze geldiğinde ise neredeyse bu kültür unutulmaya başlanmıştır. Bugün Türk toplumunun yapması gereken tarihten bilinç elde ederek sosyal devlet uygulamalarının yanında toplumsal dayanışmayı güçlendirmesidir.

KAYNAKÇA

ARMAĞAN, Mustafa, **Geri Gel Ey Osmanlı!**, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2007.

ALKAN, Mustafa, “Tanzimattan Sonra Vakıfların İdaresinde Yeniden Yapılanmaya Dair Bir Örnek: Adana Evkaf Müdürlüğü” **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, S:19, 2006.

ALPER, Yusuf. “Sosyal Güvenlik”, Ed. Yusuf Alper ve Ayşen Tokol, **Sosyal Politika**, 2. Basım, Dora Yayınları, Bursa, 2012.

BEŞER, Faruk, “Zekâtın Masarifi ve Sosyal Güvenlik”, **Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur’an ve Sünnet’te Zekat –Tartışmalı İlmî Toplantı, 17-18 Kasım 2007**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008.

BULUT, Nihat, “Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu mu?”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C:52, S:2, 2003.

ESPİNG-ANDERSEN, Gosta, **The Three Worlds of Welfare Capitalism**, Polity Press, Cambridge, 1990.

GÜRKAN, Ahmet, İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi, Nur Yayınları, İstanbul, t.y.

HALAÇOĞLU, Yusuf, “Osmanlı Devlet Teşkilatı”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C.II, İstanbul, 1993.

İNALCIK, Halil, “Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi” Çev. Mehmet Özden ve Fahri Unan, **Türkiye Günlüğü**, S:11, 1990.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Osmanlıda Vakıfların Tarihi Gelişimi” **Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi**, S:15, 2006.

KAZICI, Ziya, “Vakıf Medeniyeti”, **Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi**, S:15, 2006.

KILIÇ, Orhan, “Erciş, Bargiri (Muradiye) ve Muş Vakıfları”, **Osmanlı Araştırmaları**, Ed. Halil İnalcık ve diğerleri, S: XXIV, İstanbul, 2004.

KORAY, Meryem, “Görölmek İstenmeyen Gerçek: Sosyal Refah Politikaları ve Demokrasi İlişkisi”, Çalışma ve Toplum, S:5, 2005.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “Osmanlı İktisadi Yapısı”, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C:2, Yayınlayan: Feza Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1999.

ORTAYLI, İlber, **Son İmparatorluk Osmanlı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.

ÖZBEK, Nadir, “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Sosyal Devlet”, **Toplum ve Bilim**, S:92, 2002.

ÖZBEK, Nadir, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

ÖZTÜRK, Nazif, “Batılılaşma Döneminde Vakıfların Çözülmesine Yol Açan Uygulamalar”, **Vakıflar Dergisi**, S:23, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1993.

ÖZTÜRK, Nazif, **Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar**, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1983.

ÖZTÜRK, Nazif, **Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakfı Müessesesi**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

SOYSALDI, Mehmet, “Vakıflar ve Psiko-Sosyal Fonksiyonları”, **Diyanet İlmî Dergi**, C:40, S:3, 2004.

TABAKOĞLU, Ahmet, “Osmanlı İctimai Yapısının Ana Hatları”, **Osmanlı 4 Toplum**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

TUŞ, Muhiddin, “Osmanlılarda Özel Toprak Mülkiyeti ve Vakıf Münasebeti” **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S:5, 1999.

YAZGAN, Turan, **Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Meseleleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1981.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Osmanlı Toplumunu”, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C:2, Yayınlayan: Feza Gazetecilik A.Ş., İstanbul, 1999.

<http://www.tarihin.com/osmanli-devletinde/ekonomi.html> (20.02.2017)